

Procesy demograficzne w województwie mazowieckim w latach 2000–2019 oraz w perspektywie do 2040 r.

21.09.2020 r.

- W województwie mazowieckim pomimo systematycznego wzrostu liczby ludności obserwowane są niekorzystne zjawiska demograficzne związane z procesem depopulacji na obszarach peryferyjnych województwa oraz procesem starzenia się mieszkańców.
- Przybywa mieszkańców w obszarze metropolitalnym Warszawy i strefach podmiejskich dużych miast, a ubywa w miastach subregionalnych i powiatach usytuowanych na krańcach województwa. Niepokojącym zjawiskiem jest powiększanie się obszarów wyludniających się.
- W latach 2000–2019 wzrost liczby ludności województwa mazowieckiego ogółem był wynikiem korzystnych tendencji w zakresie ruchu migracyjnego i naturalnego. Wówczas w każdym roku obserwacji rejestrowano więcej zameldowań na pobyt stały niż wymeldowań, ponadto od 2006 r. liczba urodzeń przewyższała liczbę zgonów. Mieszkańców zyskały zarówno miasta, jak i wsie. Przyrost/ubytok ludności jest jednak bardzo zróżnicowany terytorialnie – gminy rozwojowe koncentrują się w centralnej części województwa, natomiast obszary depopulacyjne występują na północy, wschodzie i południu.
- Zarysowuje się trend odpływu ludności z miast na wieś, który dotyka przede wszystkim obszary wiejskie zlokalizowane wokół największych miast. Tereny te stopniowo tracą swój rolniczy charakter na rzecz powstawania nowych enklaw zabudowy.
- Migracje wewnętrzne ludności, mające istotny wpływ na stan i strukturę ludności w poszczególnych jednostkach podziału terytorialnego, odbywają się w ruchu wewnątrzwojewódzkim, ale też można zaobserwować wiodącą rolę województwa mazowieckiego w układzie przemieszczeń międzywojewódzkich.
- W ciągu ostatnich dziesięciu lat nadal obserwowano negatywne zmiany w strukturze ludności według wieku – zmniejszył się udział populacji w wieku przedprodukcyjnym, wzrósł zaś udział populacji w wieku poprodukcyjnym. Zwiększyła się liczba osób w wieku 65 lat przypadająca na 100 osób w wieku 0–14 lat. Pogorszyły się więc relacje międzypokoleniowe między dziadkami i wnukami. Zwiększyła się wartość mediany (wiek środkowy ludności). Wszystko to świadczy o postępującym z roku na rok procesie starzenia demograficznego ludności województwa.
- Jednym z czynników, który prowadzi do zwiększania się odsetka osób starszych w populacji, czyli demograficznego starzenia się społeczeństwa, jest wydłużanie się trwania życia. Proces ten dokonuje się w różnym stopniu dla mężczyzn i kobiet. Można zaobserwować znaczną różnicę między długością trwania życia noworodka płci męskiej a długością trwania życia noworodka płci żeńskiej.
- W latach 2000–2019 nastąpiły niekorzystne zmiany we wzorcu płodności kobiet; obniżyła się płodność kobiet w młodszych grupach wieku (do 24 lat) a zwiększyła płodność w starszych grupach; wzrosła mediana wieku matek rodzących dziecko. Okresowe wzrosty liczby urodzeń żywych nadal nie zapewniają prostej zastępowalności pokoleń.
- Według prognozy GUS liczba ludności województwa w perspektywie roku 2040 nieznacznie się obniży w stosunku do obecnej wielkości. W 2030 r. liczba ludności zwiększy się przede wszystkim w gminach zlokalizowanych w centrum regionu oraz w gminach położonych w bezpośrednim sąsiedztwie miast subregionalnych. Ma to związek z procesami suburbanizacji. Ubytek notowany będzie na obszarach położonych peryferyjnie w stosunku do centrum regionu. Według wyników prognozy w strukturze wiekowej ludności nastąpią niekorzystne zmiany – pogłębi się proces starzenia się populacji.

Spis treści

Zmiany w liczbie ludności	3
Czynniki kształtujące liczbę i strukturę ludności (ruch naturalny, migracje)	5
Urodzenia i dzietność	8
Zgony	10
Proces starzenia się mieszkańców	11
Prognozy zmian demograficznych.....	15

Zmiany w liczbie ludności

Zmiany demograficzne w regionie są wypadkową wielu czynników i konsekwencją zdarzeń, które mogły mieć miejsce w innej części kraju lub nawet kilkadziesiąt lat temu. Tempo zmian w liczbie i rozmieszczeniu ludności zależy w głównej mierze od czynników demograficznych (urodzenia, zgony, migracje, małżeństwa, separacje, rozwody, zachowania prokreacyjne). One z kolei związane są z przemianami ekonomicznymi i cywilizacyjnymi w kraju. Z tego też powodu procesy demograficzne należy badać na przestrzeni co najmniej kilkunastu lat.

Analizując dane historyczne oraz wyniki badań bieżących można zaobserwować systematyczne zwiększanie się liczby ludności województwa mazowieckiego, przy czym przyrost populacji w początkowych okresach był dużo szybszy niż w końcowych. Zwraca uwagę niejednakowa dynamika wzrostu liczby ludności w miastach i na wsi, a także regionalne zróżnicowanie omawianego procesu. Wykorzystując dane spisów powszechnych z lat 1950–2011 oraz dane dla 2010 i 2019 roku w poniższym zestawieniu zaprezentowano rozwój liczby ludności oraz gęstość zaludnienia województwa mazowieckiego od połowy XX wieku:

Tablica 1. Liczba ludności i gęstość zaludnienia

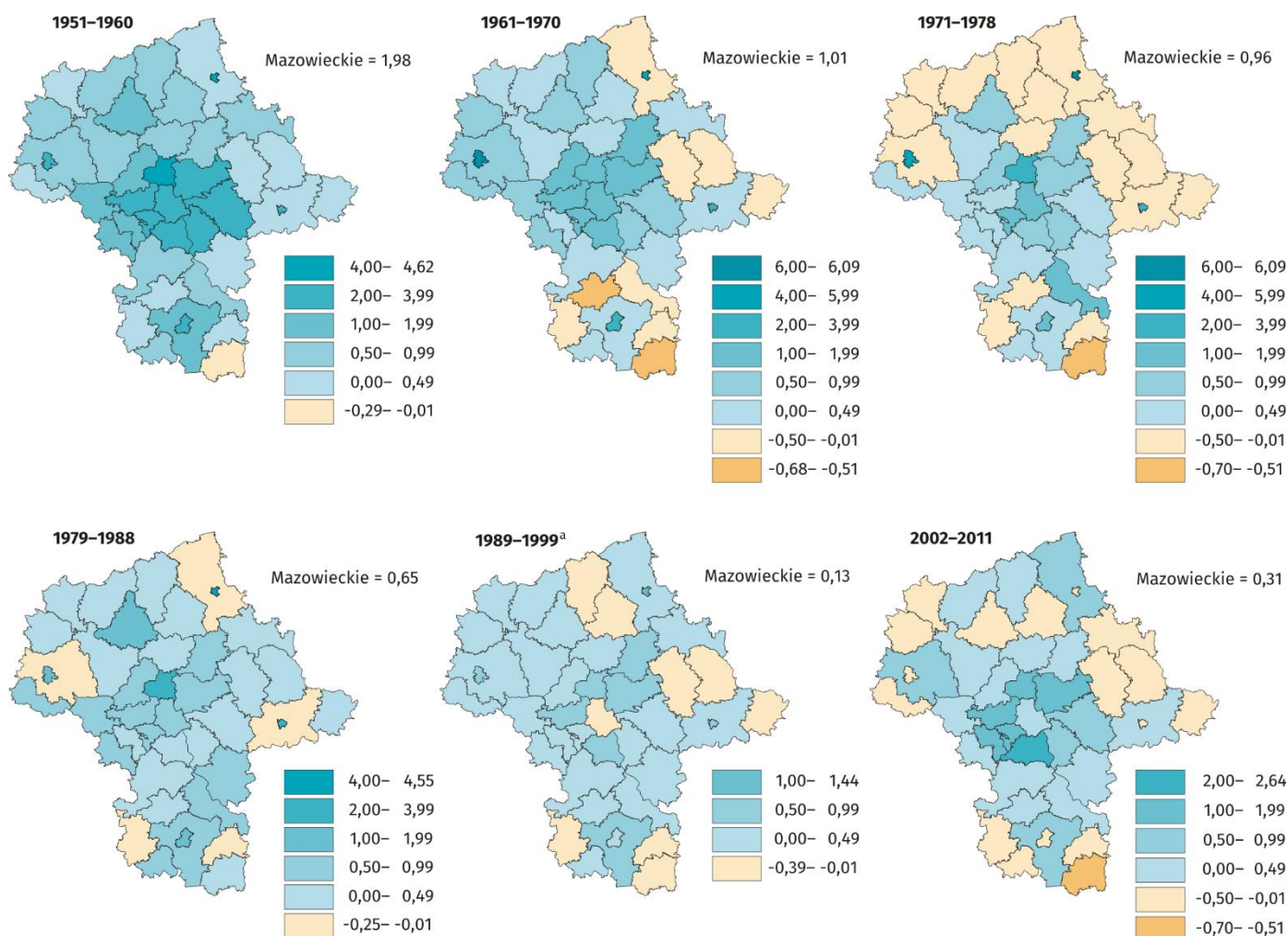
Stan w dniu	Liczba ludności w tys.			Liczba osób na 1 km ²		
	ogółem	miasta	wieś	ogółem	miasta	wieś
Spisy powszechne						
31 XII 1950	3303,0	1505,1	1797,8	93	712	54
6 XII 1960	3958,2	2064,8	1893,4	111	976	57
8 XII 1970	4357,2	2424,4	1932,9	122	1147	58
6 XII 1978	4693,3	2824,3	1869,0	132	1336	56
7 XII 1988	4997,8	3162,4	1835,4	140	1496	55
20 V 2002	5124,0	3312,6	1811,4	144	1552	54
31 III 2011	5268,7	3381,7	1886,9	148	1568	56
Badania bieżące						
31 XII 2010	5285,6	3380,9	1886,1	149	1567	56
31 XII 2018	5403,4	3479,9	1923,5	152	1593	58
31 XII 2019	5423,2	3495,7	1927,4	153	1596	58

O ile w 1950 r. liczba ludności województwa wynosiła 3,3 mln osób, a gęstość zaludnienia – 93 osoby/km², to w 2011 r. było o 2,0 mln mieszkańców więcej, a na 1 km² powierzchni przypadało o 55 osób więcej. W latach 1951–2011 relatywny przyrost ludności województwa wyniósł blisko 60%, przy czym największy wzrost obserwowano w latach 50. XX wieku.

Do roku 1960 liczba ludności zwiększyła się o 655,3 tys., a przeciętny roczny wzrost wyniósł 1,98%. Bardziej dynamicznie rozwijała się ludność miejska niż wiejska – roczne tempo przyrostu ludności wynosiło odpowiednio 3,72% wobec 0,53%. Tak szybki wzrost ludności miejskiej spowodował zmiany w strukturze ludności według miejsca zamieszkania. O ile według spisu z 1950 r. przeważali mieszkańcy wsi stanowiąc 54,4%, to już kolejny spis wykazał, że przewagę ma ludność miejska stanowiąca 52,2%. W kolejnych dziesięcioleciach międzyspisowych obserwowano powolny spadek tempa rozwoju ludności województwa, przy czym w latach 1971–1978 po raz pierwszy – a w kolejnych dwóch okresach ponownie – zmniejszeniu uległa liczba ludności wiejskiej. W całym analizowanym okresie postępował natomiast rozwój ludności miast, chociaż tempo wzrostu było coraz słabsze.

W układzie powiatów do końca XX wieku zauważalny był rozwój miast grodzkich (z wyjątkiem Warszawy w okresie międzyspisowym 1989–1999), natomiast w ciągu dekady 2002–2011 spośród pięciu miast grodzkich aż w czterech (Radomiu, Płocku, Ostrołęce i Siedlcach) odnotowano ubytek ludności, a w jednym – Warszawie – niemal stagnację (liczba ludności zwiększała się tu w tempie 0,08% rocznie). Rozwijały się natomiast powiaty okalające te ośrodki, przy czym najszybciej

powiaty położone w pobliżu Warszawy. Rozwój powiatów położonych w pobliżu stolicy obserwowany był we wszystkich okresach międzypisowych.

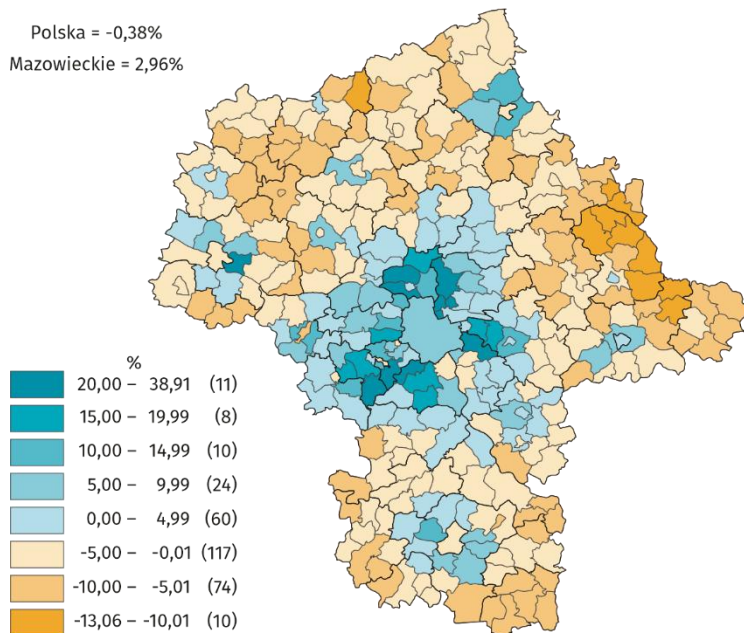
a Dla 1999 r. dane bilansowe opracowane na podstawie wyników NSP 1988.

Mapa 1. Średnie roczne tempo zmiany liczby ludności w latach 1950–2011 (w %)

Wyniki badań bieżących wskazują, że województwo mazowieckie jest jednym z czterech województw (obok małopolskiego, pomorskiego i wielkopolskiego), w którym corocznie notowany jest przyrost ludności. W latach 2011–2019 tempo tego przyrostu utrzymywało się na poziomie 0,3%, a więc podobnie jak w okresie międzypisowym 2002–2011.

Nadal największy przyrost ludności notowany jest w powiatach koncentrujących się wokół Warszawy, co jest związane z procesem koncentracji ludności i suburbanizacji stolicy. W latach 2010–2019 w powiatach: piaseczyńskim, wołomińskim i grodziskim liczba ludności zwiększyła się o 12–16%, w legionowskim i warszawskim zachodnim o około 11%, a w przyskowskim o blisko 8%. Pomimo systematycznego wzrostu ogólnej liczby mieszkańców Mazowsza, coraz więcej powiatów notuje ubytki mieszkańców. Największy z nich miał miejsce w powiatach usytuowanych na krańcach województwa: w lipskim i łosickim (odpowiednio: powyżej 7% i 6%) oraz sokołowskim, przysuskim, żuromińskim i makowskim (powyżej 5%). Rozpiętość między powiatem o największym przyroście i powiatem o największym ubytku wyniosła 22,61 p. proc. W skali gmin dysproporcje były dużo większe – rozpiętość osiągnęła 51,97 p. proc.; największy przyrost ludności wynosił 38,91% w gminie wiejskiej Lesznów (powiat piaseczyński), a największy ubytek – 13,06% w gminie wiejskiej Sterdyń (powiat sokołowski). Zwiększenie liczby ludności odnotowano we wszystkich gminach powiatu legionowskiego i warszawskiego zachodniego, a ubytek we wszystkich gminach powiatów: gostynińskiego, lipskiego, łosickiego, makowskiego, ostrowskiego, przasnyskiego, przysuskiego, węgrowskiego, zwolenńskiego i żuromińskiego. W dalszym ciągu zauważalny jest znaczny przyrost ludności na obszarach podmiejskich większych miast (przede wszystkim na prawach powiatu), przy jednoczesnym ubytku lub niewielkim wzroście w tych jednostkach. Oznacza to, że procesy charakterystyczne dla miast dużych (stolic województw) objęły również ośrodki subregionalne i powiatowe.

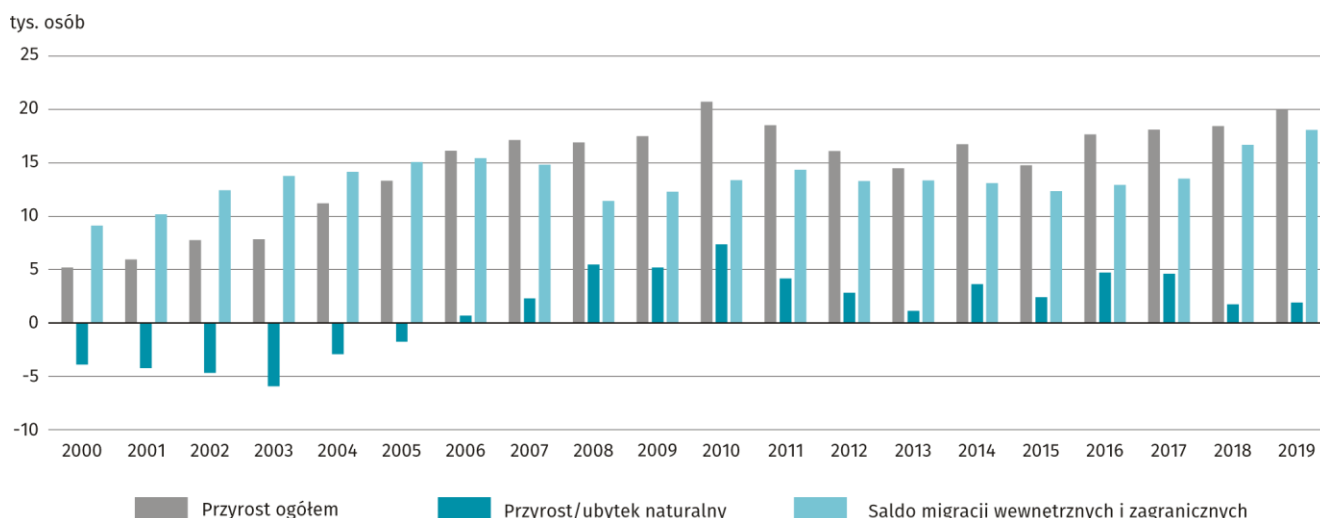
Mapa 2. Zmiana liczby ludności w latach 2010–2019 (stan w dniu 31 grudnia)

Czynniki kształtujące liczbę i strukturę ludności (ruch naturalny, migracje)

W województwie mazowieckim decydującym czynnikiem przyrostu rzeczywistego ludności jest dodatnie saldo migracji międzywojewódzkich na pobyt stały – sumarycznie w latach 2000–2019 populacja województwa z tego tytułu zwiększyła się o 257,7 tys. Zdecydowanie mniejszy wpływ na wzrost liczby ludności miał przyrost naturalny i saldo migracji zagranicznych – na skutek przewagi liczby urodzeń nad liczbą zgonów oraz imigracji nad emigracją w omawianym okresie notowano zwiększenie populacji odpowiednio o 24,8 tys. i o 12,2 tys. osób. W omawianym okresie względny przyrost ludności zawierał się w przedziale od 10 osób w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w 2000 r. do 39 osób w 2010 r.; w 2019 wyniósł 37 osób.

W województwie mazowieckim w każdym roku obserwacji saldo migracji międzywojewódzkich było dodatnie, co jest wynikiem napływu ludności do Warszawy i ościennych powiatów, głównie w poszukiwaniu pracy. Przyrost naturalny do 2005 r. wpływał na spadek liczby ludności w województwie, natomiast od 2006 r. notowana jest nadwyżka liczby urodzeń nad liczbą zgonów. Zmiany stanu ludności z tytułu ruchu naturalnego i migracyjnego w latach 2000–2019 przedstawiono na poniższym wykresie.

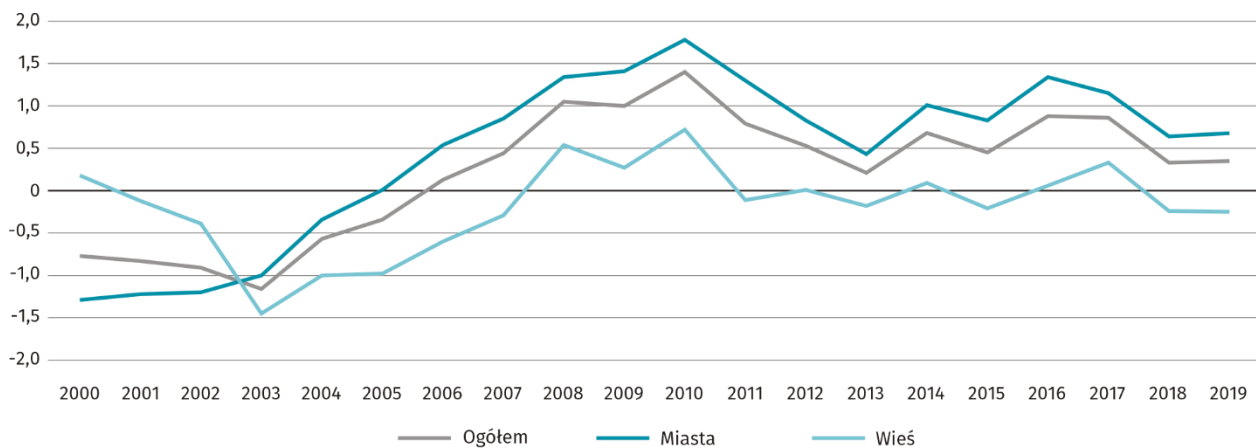

Wykres 1. Zmiana stanu ludności z tytułu ruchu naturalnego i migracyjnego

Obserwowany od 2006 r. przyrost naturalny ludności zapewniany jest przede wszystkim przez ludność zamieszkujejącą w miastach. Wśród ludności zamieszkałej na wsi ubytek naturalny wystąpił w latach 2001–2007, przyrost naturalny –

w latach 2008–2010, natomiast w kolejnych latach przyrost naturalny raz był dodatni, raz ujemny, ale zawsze oscylował koło zera. W okresie 2000–2019 w wyniku przyrostu naturalnego miasta zyskały 31,4 tys. mieszkańców, a wsie straciły 6,6 tys.

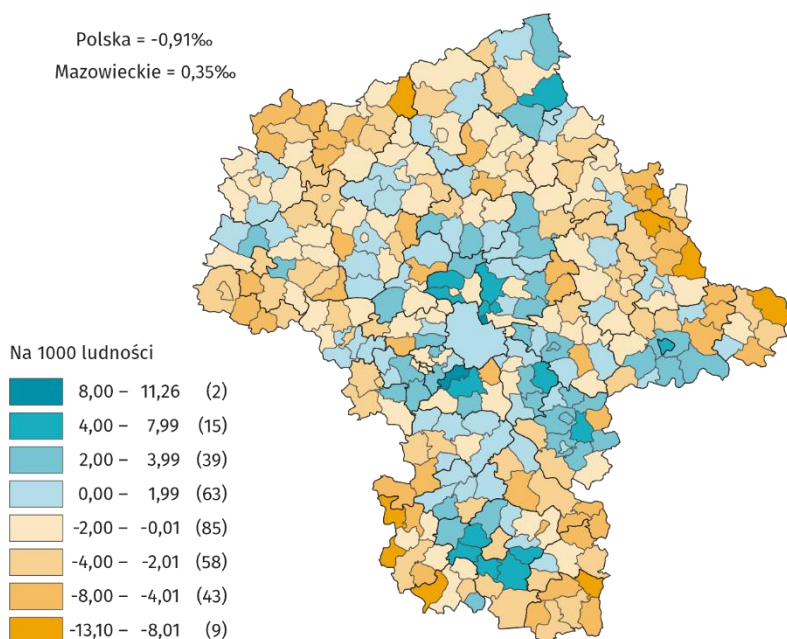
Wykres 2. Przyrost/ubytek naturalny na 1000 ludności

W 2019 r. przyrost naturalny ludności był nieznacznie większy niż przed rokiem; współczynnik natężenia wyniósł +0,35 wobec +0,33. W miastach przyrost naturalny na 1000 ludności wyniósł +0,68, podczas gdy na wsi ubytek wyniósł -0,25 (przed rokiem odpowiednio: +0,64 i -0,24).

Współczynniki przyrostu/ubytku naturalnego są bardzo zróżnicowane regionalnie – w 2019 r. w ujęciu gminnym od przyrostu w wysokości +11,26 w gminie miejskiej Ząbki (powiat wołomiński) do ubytku naturalnego wynoszącego -13,10 w gminie wiejskiej Gielniów (powiat przysuski). Ubytek naturalny ludności wystąpił w 195 gminach województwa.

Mapa 3. Przyrost naturalny w 2019 r.

W województwie mazowieckim migracje ludności są najważniejszym czynnikiem mającym wpływ na stan zaludnienia – od kilkunastu lat roczny napływ ludności przekracza tu wielkość odpływu. Region jest jednak pod tym względem bardzo zróżnicowany, większość gmin notuje bowiem ubytki migracyjne mieszkańców.

Napływ migracyjny w ruchu wewnętrznym rejestrowany w latach 2000–2019 w województwie mazowieckim dotyczył 1361,5 tys. osób, a odpływ – 1103,8 tys., co skutkowało przyrostem ludności o blisko 258 tys. osób. Zwiększyła się zarówno liczba ludności miejskiej (o 147,8 tys.), jak i wiejskiej (o 109,8 tys.).

Większość migracji odbywa się w ruchu wewnątrz województwa. W badanym okresie w ramach tego typu migracji przemieściło się 916,6 tys. osób. Mieszkańcy Mazowsza częściej przeprowadzali się z miast na wieś. Odpływ ten przewyższył napływ stałych mieszkańców wsi do miast o 80,0 tys. Jeśli weźmiemy pod uwagę większy wzrost migracyjny liczby mieszkańców miast niż wsi, to możemy dojść do wniosku, że mieszkańcy innych województw chętniej przenoszą się do mazowieckich miast, a w kolejnym etapie ścieżki migracyjnej wybierają obszary podmiejskie.

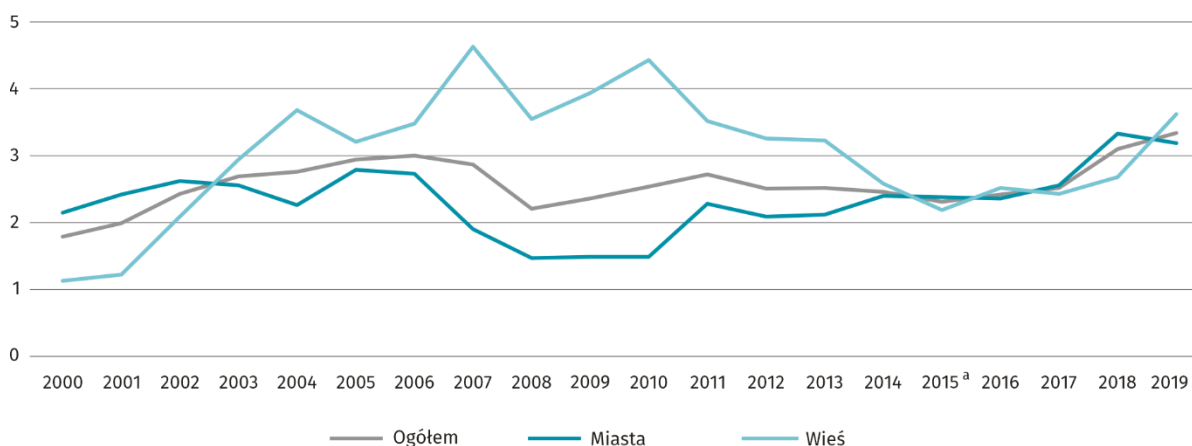
Spośród osób napływających do województwa mazowieckiego z innych regionów Polski zdecydowanie największy odsetek stanowiły osoby przyjeżdżające z województwa lubelskiego, a w następnej kolejności z województw: łódzkiego, podlaskiego, warmińsko-mazurskiego i świętokrzyskiego, czyli graniczących z województwem mazowieckim. Stosunkowo

najmniej osób przybywało z województwa opolskiego i lubuskiego. Osoby opuszczające województwo mazowieckie najczęściej osiedlały się w województwie łódzkim, lubelskim, pomorskim i warmińsko-mazurskim.

Od 2000 r. w ramach migracji zagranicznych do województwa mazowieckiego przybyło 27,1 tys. osób, a większość z przybyłych zamieszkała w miastach (22,3 tys.). Za granicę wyjechało 14,9 tys. osób; saldo migracji wyniosło 12,2 tys. osób. Wśród cudzoziemców – obywateli innych państw przyjeżdżających do województwa – dominują obywatele Ukrainy i Wielkiej Brytanii.

Systematycznie rośnie liczba zezwoleń na pracę cudzoziemców w województwie mazowieckim. W 2019 r. wydano ich 86,3 tys. tj. o 8,4% więcej niż w 2018 r. i 3,6 razy więcej niż w 2011 r. Zezwolenia na pracę wydawane były najczęściej obywatelom Ukrainy – w 2019 r. 62,3% wszystkich zezwoleń.

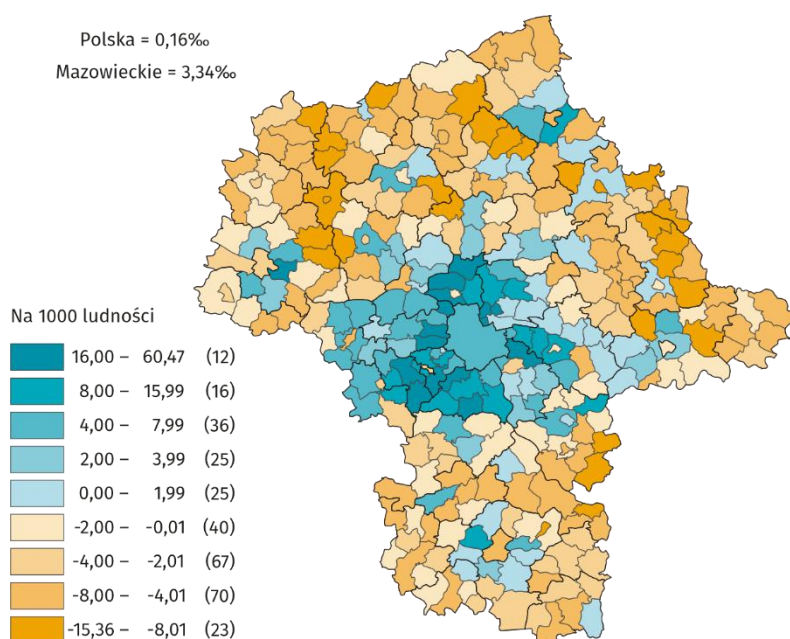
Wykres 3. Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały na 1000 ludności

a Do obliczenia ogólnego salda migracji w przypadku migracji zagranicznych przyjęto dane za 2014 r.

W województwie mazowieckim przez większość badanego okresu współczynnik natężenia salda migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały wyższe wartości przybierał na wsi niż w miastach. Odwrotna sytuacja miała miejsce jedynie w latach 2000–2002 oraz w latach 2015, 2017 i 2018. Tendencję spadkową natężenia salda migracji na wsi obserwowano w latach 2011–2015.

Nadwyżka migracji do wsi w latach 2003–2014 jest konsekwencją dużego ożywienia ruchu budowlanego w obszarach podmiejskich największych miast Mazowsza. Od 2015 roku zauważalna jest równowaga między migracjami w miastach i na obszarach wiejskich, co może świadczyć o wzroście atrakcyjności miast i spowolnieniu zjawiska suburbanizacji.

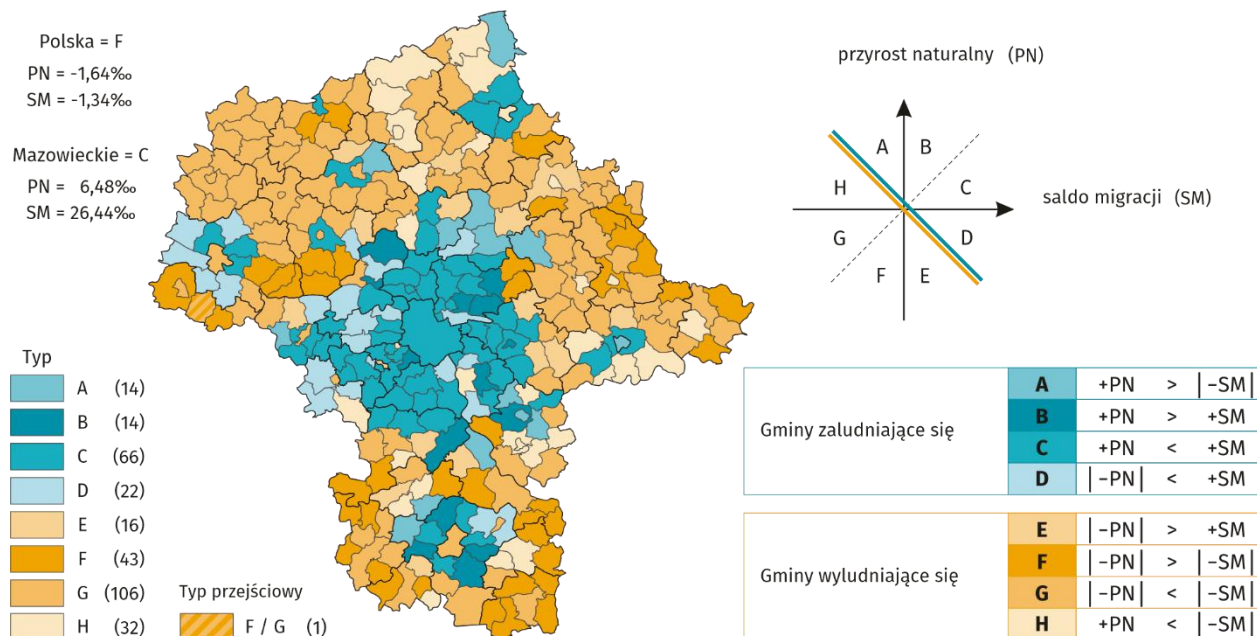
Mapa 4. Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały w 2019 r.

Analiza ogólnego salda migracji w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w poszczególnych gminach pokazuje znaczne zróżnicowanie tego zjawiska. W 2019 r. współczynnik natężenia salda migracji zawierał się w przedziale od +60,47 w gminie wiejskiej Wieliszew (powiat legionowski) do -15,36 w gminie wiejskiej Gołymin-Ośrodek (powiat ciechanowski). Ujemne saldo migracji wystąpiło w 201 gminach województwa.

Jak wynika z omówionych miar rozwój demograficzny województwa jest zróżnicowany przestrzennie. Na podstawie skumulowanych wartości przyrostu naturalnego i salda migracji za lata 2010–2019 można powiedzieć, że spośród 314 gmin 116 było rozwojowych, w tym w 80 wartości obu omawianych miar były dodatnie; najwięcej osób (384 na 1000 ludności) przybyło w gminie wiejskiej Lesznówola (powiat piaseczyński) – 90 z tytułu przyrostu naturalnego i 294 z tytułu migracji. Gmin o charakterze depopulacyjnym było 198, przy czym w 150 przyrost naturalny i saldo migracji były ujemne; najwięcej osób (160 na 1000 ludności) ubyło w gminie wiejskiej Nur (powiat ostrowski) – 91 z tytułu ubytku naturalnego i 69 z tytułu migracji.

Gminy rozwojowe koncentrują się w centralnej części województwa, przy czym większość z nich (tak samo jak stolica) zaludnia się zarówno z tytułu dodatniego salda migracji, jak i dodatniego przyrostu naturalnego. Istnieją trzy obszary depopulacyjne – na północy, wschodzie i południu województwa – w większości tworzone przez gminy typowo rolnicze. Ponadto charakterystyczne jest wyludnianie się dużych miast (Radomia, Płocka, Ostrołęki) i jednoczesny rozwój sąsiadujących z nimi jednostek.

Mapa 5. Typy rozwoju ludnościowego gmin według metody Webba w latach 2010–2019^a

^a Typy wyznaczone na podstawie skumulowanego przyrostu naturalnego na 1000 ludności i skumulowanego salda migracji na 1000 ludności z lat 2010–2019; do obliczenia ogólnego salda migracji dla 2015 r. w przypadku migracji zagranicznych przyjęto dane za 2014 r.

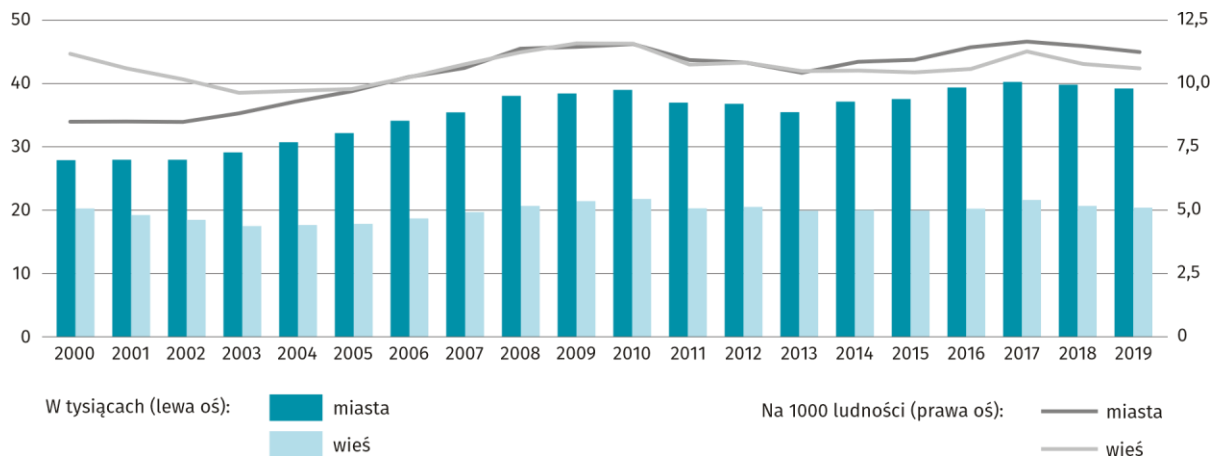
Urodzenia i dzietność

Liczba urodzeń żywych jest jedną z najważniejszych danych dotyczących procesów demograficznych zachodzących w populacji, stanowi ona bowiem wyjściową informację do określenia zastępowalności współczesnych pokoleń przez następne generacje. Jest też czynnikiem, który kształtuje obecną i przyszłą strukturę demograficzną ludności. Skala urodzeń obserwowana w danym okresie na danym obszarze uzależniona jest od ogólnej liczebności populacji, jej struktury według wieku i płci oraz od postaw i zachowań prokreacyjnych.

W województwie mazowieckim dynamikę liczby urodzeń w latach 2000–2019 charakteryzowały okresy spadków i wzrostów. Wzrost liczby urodzeń żywych obserwowano w latach 2003–2010, a następnie w roku 2012 i w latach 2014–2017. W 2019 r. zarejestrowano 59577 urodzeń żywych, tj. o 908 mniej niż przed rokiem, ale o 13176 więcej niż w 2002 r., w którym odnotowano najmniejszą ich liczbę na przestrzeni lat 2000–2019. Zmniejszenie się liczby urodzeń miało miejsce zarówno w miastach, jak i na wsi (odpowiednio o 1,5% i 1,4%). Wskaźnik natężenia urodzeń żywych wyniósł 11,01 i był o 0,21 punktu promilowego (p. prom.) niższy niż w 2018 r.; w miastach niższy o 0,23 p. prom., a na wsi o 0,18 p. prom. W porównaniu z 2002 r. wskaźnik natężenia był wyższy o 1,93 p. prom. (w miastach o 2,76; na wsi o 0,43). Średnioroczny poziom urodzeń

żywych w przeliczeniu na 1000 ludności wyniósł 10,49‰ (od 9,08 w 2002 r. do 11,56 w 2010 r.). Oceniając tendencje zmian liczby urodzeń żywych w województwie mazowieckim w podziale na miasta i wieś, należy pamiętać, że wyższa liczba urodzeń w miastach niż na wsi wynika z większej liczby mieszkańców miast, a w szczególności z większej liczebności populacji w wieku rozrodczym.

Wykres 4. Urodzenia żywe

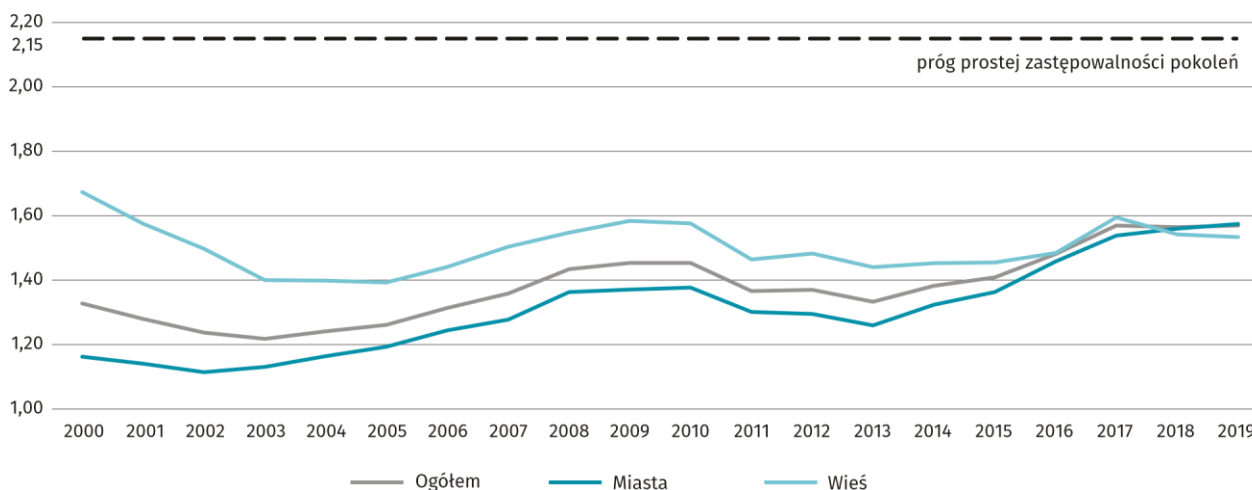

Urodzenia uzależnione są od liczby potencjalnych matek, to znaczy kobiet w wieku rozrodczym (15–49 lat) oraz od ich płodności określanej częstością urodzeń. W 2019 r. współczynnik płodności przyjął wartość 46,45, co oznacza, że na 1000 kobiet w wieku rozrodczym przypadło ponad 46 urodzeń żywych (w 2000 r. – ponad 36). W miastach współczynnik ten był nieco wyższy – 47,16, a na wsi niższy – 45,14; wśród powiatów najniższy był w gostyńskim (36,07), a najwyższy w Siedlcach (54,40).

Analizując zmiany cząstkowych współczynników płodności według wieku matek, należy pamiętać, że wartości tych miar w znacznym stopniu odzwierciedlają zachowania prokreacyjne w danym okresie. W województwie mazowieckim najwyższą płodnością charakteryzują się kobiety w wieku 25–29 lat, a w następnej kolejności – w wieku 30–34 lata. W 2019 r. matki z tych grup wieku urodziły odpowiednio 17842 i 21318 dzieci, tj. 29,9% i 35,8% ogółu żywo urodzonych. Porównując dane dla lat 2000 i 2019 należy zwrócić uwagę na spadek współczynnika płodności kobiet w wieku 20–24 lata (o 32,84 p. prom.) i jednoczesny wzrost płodności w grupie 30–34 lata (o 46,86 p. prom.). Mamy zatem do czynienia z odracaniem decyzji o urodzeniu dziecka. Potwierdza to również wzrost o ponad 4 lata mediany wieku matek rodzących pierwsze dziecko z 25,0 lat w 2002 r. do 29,2 lat w 2019 r.

Opisane zmiany wzorca płodności według wieku można syntetycznie ująć za pomocą współczynnika dzietności, który informuje jaką liczbę dzieci urodziłaby przeciętnie kobieta w ciągu całego okresu rozrodczego, przy założeniu, że w poszczególnych fazach tego okresu rodziłaby z intensywnością obserwowaną w danym roku.

Wykres 5. Współczynnik dzietności ogólnej

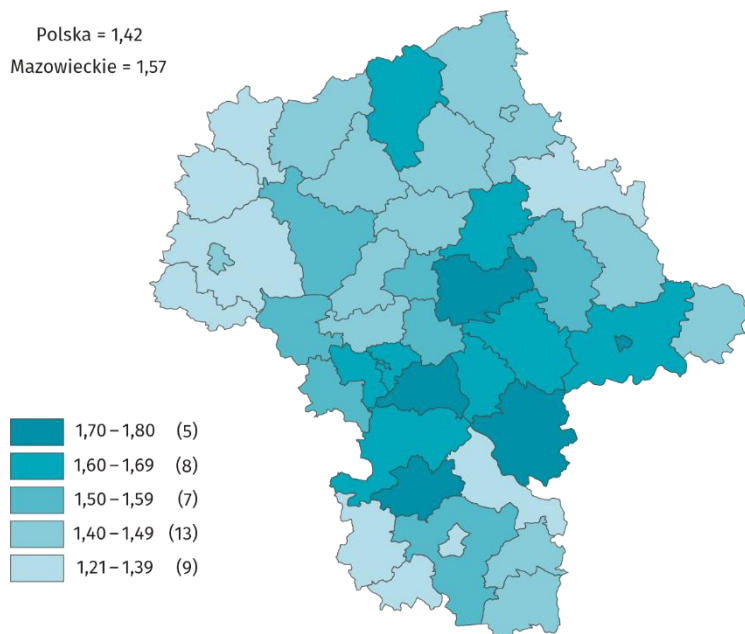

W województwie mazowieckim (podobnie jak w kraju) poziom reprodukcji ludności nie gwarantuje prostej zastępowalności pokoleń, tj. kiedy na 1 kobietę w wieku 15–49 lat przypada średnio 2 dzieci (optymalny współczynnik dzietności wynosi od 2,10 do 2,15 urodzeń dzieci).

Na podstawie danych od 2000 r. można stwierdzić, że najniższe wartości współczynnika dzietności odnotowano w początkowym okresie (w latach 2001–2005 nie przekraczał on 1,3), a najwyższe w końcowym (w latach 2017–2019 – był bliski 1,6). Do 2014 r. współczynnik dzietności na wsi był wyższy niż w miastach, a od 2015 r. uzyskuje wartości zbliżone do tych notowanych w miastach (w 2019 r. było to 1,53 wobec 1,57).

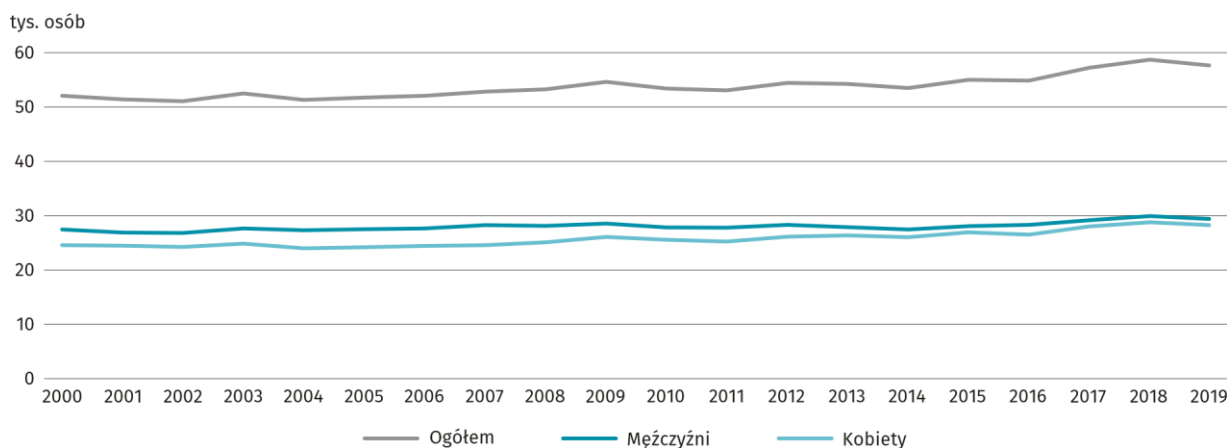
W żadnym z powiatów województwa mazowieckiego omawiany współczynnik nie osiągnął wartości optymalnej; najwyższy był w powiecie wołomińskim (1,80). W trzech powiatach (gostynińskim, kozienickim i szydłowieckim) był poniżej wartości progowej 1,30, określanej mianem „płodności najniższej wśród niskich”.

Mapa 6. Współczynnik dzietności ogólnej według powiatów w 2019 r.

Zgony

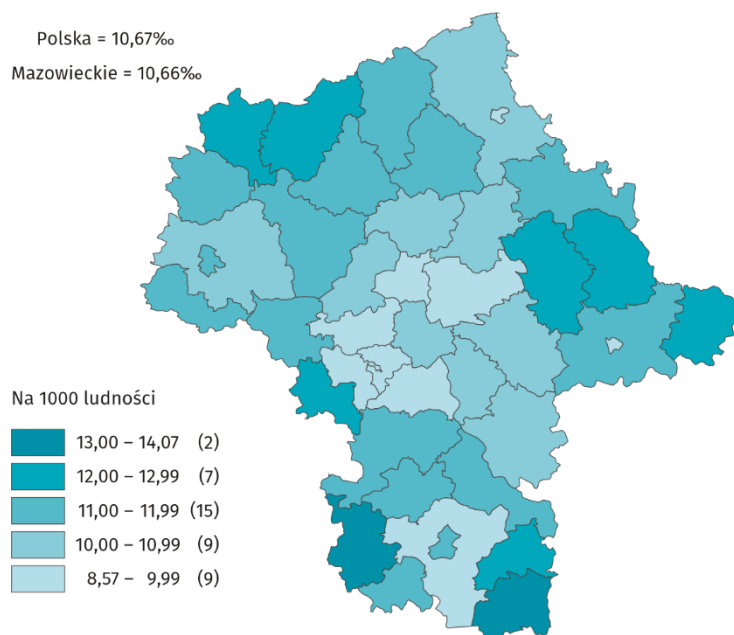
Na przestrzeni lat 2000–2019 można zaobserwować naprzemienne okresy wzrostów i spadków liczby zgonów ludności. W województwie mazowieckim w 2019 r. zmarło 57668 osób, tj. o 5605 (10,8%) więcej w porównaniu z rokiem 2000. Zgony odnotowane w miastach stanowiły 63,8% ogółu, a ich liczba w stosunku do 2000 r. zwiększyła się o 14,5%. W ogólnej liczbie osób zmarłych 49,0% stanowiły kobiety.

Wykres 6. Zgony

Współczynnik natężenia zgonów w 2019 r. wyniósł 10,66 wobec 10,21 w roku 2000. W miastach współczynnik ten (10,56) był nieznacznie niższy niż na wsi (10,84). W latach 2000–2019 umieralność mieszkańców wsi była wyższa niż mieszkańców miast. W 2019 r. największą umieralność odnotowano w powiecie przysuskim (14,07), natomiast najmniejszą w mieście Siedlce (8,57).

Mapa 7. Zgony w 2019 r.

Umieralność jest zróżnicowana według wieku i płci. W 2019 r. w województwie mazowieckim natężenie zgonów mężczyzn poniżej 60 roku życia było prawie 3-krotnie wyższe niż kobiet w tym samym wieku.

Głównymi przyczynami zgonów są choroby układu krążenia i nowotwory. Obie te grupy spowodowały w 2018 r. 60,2% wszystkich zgonów. Niekorzystnym zjawiskiem jest wzrastająca liczba zgonów w wyniku chorób nowotworowych. W 2000 r. były one przyczyną blisko 24% wszystkich zgonów, a w 2018 r. już 26%. Zmalał natomiast udział zgonów spowodowanych chorobami układu krążenia z 46% do niespełna 35%.

W 2019 r. zmarło 189 dzieci w wieku poniżej 1 roku życia (348 – w 2000 r.). Zgony chłopców stanowiły 48,1% ogółu. Od 2000 r. znacznie poprawił się współczynnik wyrażający liczbę zgonów niemowląt na 1000 urodzeń żywych, który w 2019 r. wyniósł 3,17 wobec 7,23 przed dziesięcioletniemi laty.

Proces starzenia się mieszkańców

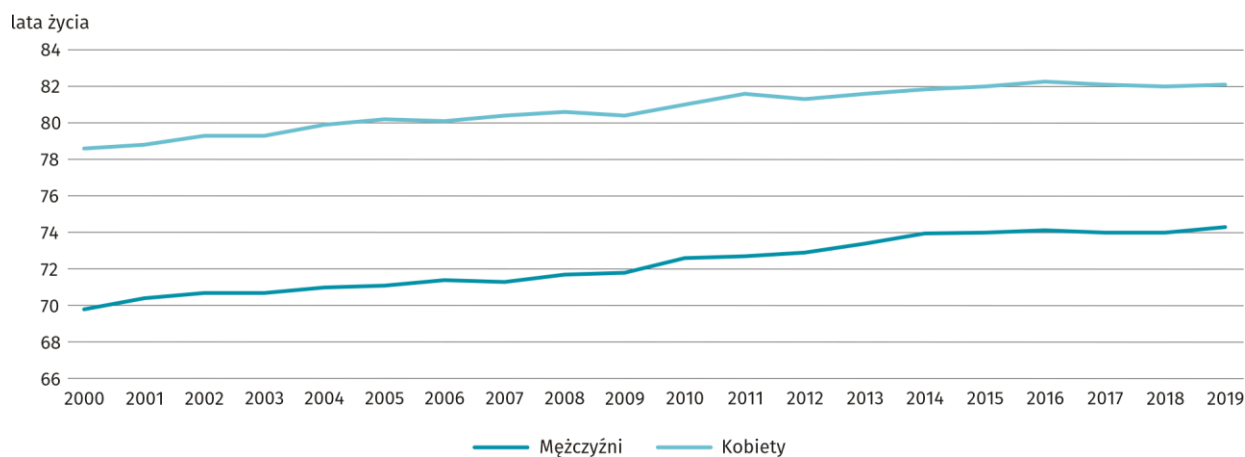
W Polsce, tak samo jak w większości państw europejskich, obserwowany jest proces postępującego starzenia się ludności. Zjawisko to nie ominęło również województwa mazowieckiego. Starzenie się to proces zwiększania się odsetka osób starszych przy jednoczesnym zmniejszaniu odsetka dzieci. Najczęściej – jako próg starości – przyjmuje się wiek 60 (według definicji WHO) lub 65 lat (ONZ i Eurostat).

Bezpośrednie przyczyny starzenia się ludności to zmiany zachodzące w czterech procesach demograficznych: płodności, umieralności i migracji oraz naturalnych przesunięć w strukturze wieku.

Spadek dzietności kobiet powoduje malejącą liczbę osób w najmłodszych rocznikach, co prowadzi do zmniejszania się podstawy piramidy wieku.

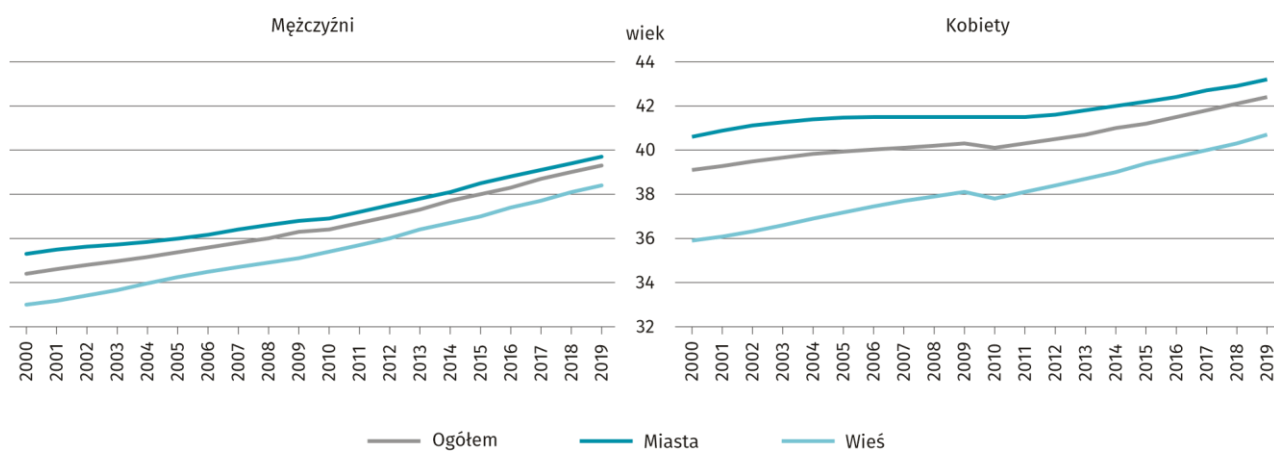
Poprawa warunków i jakości życia, zmiana nawyków żywieniowych oraz stylu życia, a przede wszystkim wzrost dostępności i poprawa usług medycznych sprawiają, że spada umieralność we wszystkich grupach wieku, a w konsekwencji zwiększa się długość trwania życia. Średnia długość życia mieszkańców Mazowsza urodzonych w 2000 r. wyniosła dla mężczyzn 69,8 roku, natomiast dla kobiet – 78,6 roku. W 2019 r. przeciętne trwanie życia mężczyzn wydłużyło się o 4,5 roku, a kobiet o 3,5 roku. W latach 2000–2019 spadki długości życia dla mężczyzn występowały jedynie w latach 2007 i 2017, a dla kobiet – w latach 2006, 2009, 2012, 2017 i 2018. Przeciętne dalsze trwanie życia chłopca urodzonego w 2019 r. wyniosło 74,3 roku, a dziewczynki 82,1, tak więc chłopiec będzie żył o 7,8 roku krócej niż urodzona w tym samym czasie dziewczynka. Trwanie życia jest zróżnicowane terytorialnie. Mężczyźni mieszkający w miastach żyją nieco dłużej niż mieszkający na wsi (75,3

roku wobec 72,6); podobnie było w przypadku kobiet (82,3 wobec 81,7). Różnica między przeciętnym trwaniem życia mężczyzn i kobiet zamieszkałych w miastach wyniosła 7,0 lat, a na wsi – 9,1 roku.

Wykres 7. Przeciętne trwanie życia noworodka urodzonego w latach 2000–2019

Stan zaawansowania starości demograficznej ludności najprościej wyraża tzw. wiek środkowy ludności (mediana wieku). Jeśli wartość mediany rośnie, to oznacza, że dana populacja się starzeje; jeśli mediana się zmniejsza, to oznacza, że dana społeczność się odmładza. W latach 2000–2019 w województwie mazowieckim wartość mediany wzrosła z 36,8 do 40,9 lat. Ludność zamieszkała w miastach jest starsza niż na wsi, przy czym większy wzrost mediany wystąpił na wsi (z 34,4 do 39,5 lat) niż w miastach (z 38,1 do 41,5 lat). Zarówno w 2000 r., jak i w 2019 r. wyznaczony wiek środkowy kobiet (odpowiednio 39,1 i 42,4 lat) był wyższy niż wiek środkowy mężczyzn (34,4 i 39,3 lat), co jest rezultatem dłuższego przeciętnego trwania życia kobiet niż mężczyzn.

Wykres 8. Mediana wieku ludności (stan w dniu 31 grudnia)

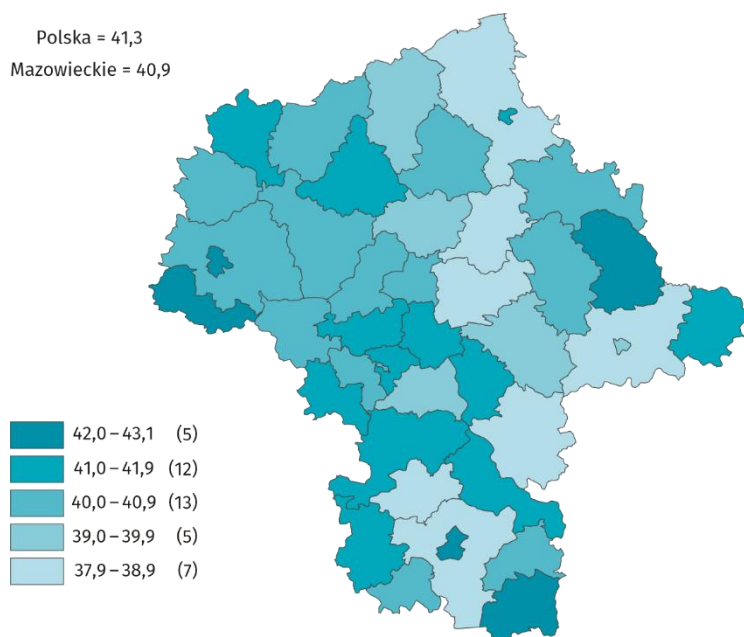
Mapa 8. Mediana wieku ludności według powiatów w 2019 r. (stan w dniu 31 grudnia)

W 2019 r. wśród powiatów województwa mazowieckiego najwyższą wartość mediany odnotowano w powiecie lipskim (43,1 lat; dla mężczyzn – 41,1 lat; dla kobiet – 45,5 lat), a najniższą w powiecie ostrołęckim (odpowiednio: 37,9; 36,8; 39,1).

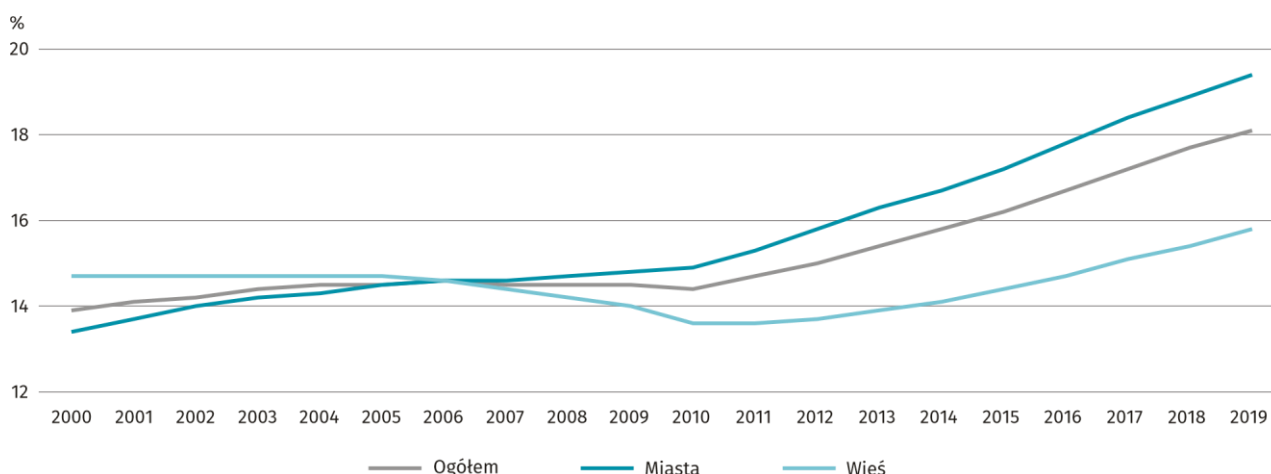
O nasilającym się procesie starzenia się ludności świadczy stopniowe zwiększanie się udziału roczników starszych oraz zmniejszanie się udziału roczników młodszych. O ile w 2000 r. odsetek dzieci w wieku 0–14 lat był o 4,0 p. proc. większy niż odsetek osób w wieku 65 lat i więcej (stanowił 17,9% wobec 13,9%), to w 2019 r. udział dzieci był o 1,7 p. proc. mniejszy niż osób starszych (16,4% wobec 18,1%).

W latach 2000–2019 liczba osób w wieku 65 lat i więcej w województwie mazowieckim zwiększyła się z 710,0 tys. do 983,7 tys., tj. o 273,7 tys. (o 38,6%); relatywnie większy wzrost tej grupy ludności wystąpił w miastach (o 52,9%) niż na wsi (o 14,5%). W ujęciu rocznym populacja osób starszych zwiększyła się o 29,6 tys. (o 3,1%). Wśród ludności miejskiej przybyło 21,8 tys. osób starszych (wzrost o 3,3%), a wśród ludności wiejskiej – 7,8 tys. (wzrost o 2,6%).

W 2019 r. wskaźnik starości demograficznej w miastach wyniósł 19,4% i w odniesieniu do 2000 r. wzrósł o 6,0 p. proc. Na wsi wskaźnik ten przyjął wartość 15,8% i był wyższy odpowiednio o 1,1 p. proc.

Wykres 9. Wskaźnik starości demograficznej (stan w dniu 31 grudnia)

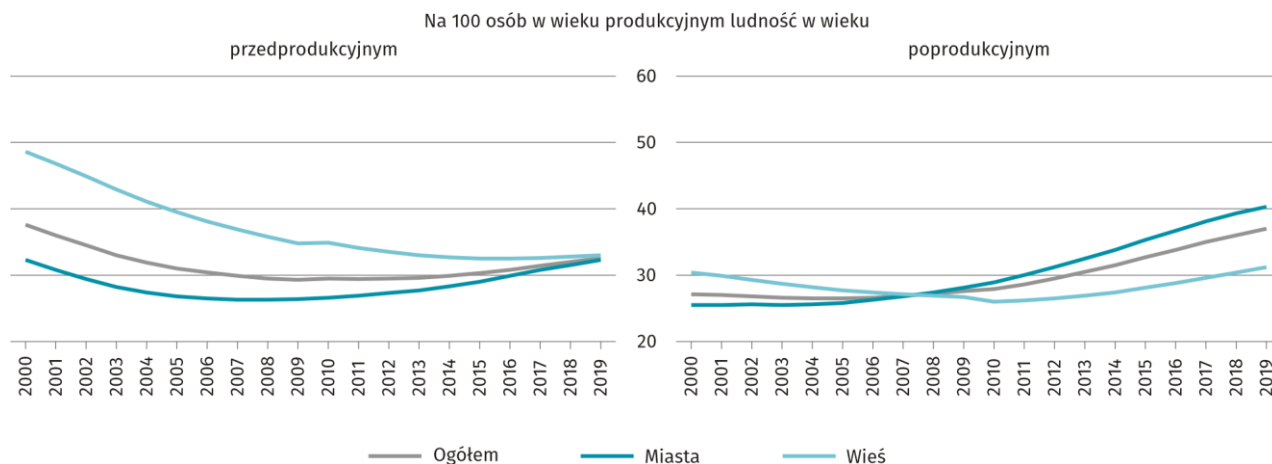

W 2019 r. w województwie mazowieckim było 1041,6 tys. osób w wieku przedprodukcyjnym, tj. o 126,9 tys. (o 10,9%) mniej niż w 2000 r. W ciągu dziewiętnastu lat odsetek tych osób zmniejszył się o 3,6 p. proc. (do 19,2%). Należy jednak dodać, że na wsi populacja osób poniżej 18 lat zmniejszyła się (o 104,5 tys.; o 21,2%), co może mieć wpływ na przyszły rynek pracy na obszarach wiejskich.

Zarówno w miastach, jak i na wsi przybywa osób w wieku poprodukcyjnym, a co za tym idzie zwiększa się ich udział w zbiorowości ogółem. W porównaniu z 2000 r. odsetek osób w wieku poprodukcyjnym w miastach wzrósł z 16,2% do 23,4% (o 7,2 p. proc.), a na wsi z 17,0% do 19,0% (o 2,0 p. proc.).

W końcu 2019 r. w województwie mazowieckim potencjalne zasoby ludności zdolnej do pracy obejmowały 3198,5 tys. osób, stanowiąc 59,0% ogółu ludności. W miastach zbiorowość osób w wieku produkcyjnym liczyła 2024,8 tys. osób (57,9% ogółu), a na wsi 1173,6 tys. (60,9%). W latach 2000–2019 w miastach odnotowano ubytek ludności w wieku produkcyjnym (o 69,4 tys.; o 3,3%), natomiast na wsi wzrost (o 162,5 tys.; o 16,1%).

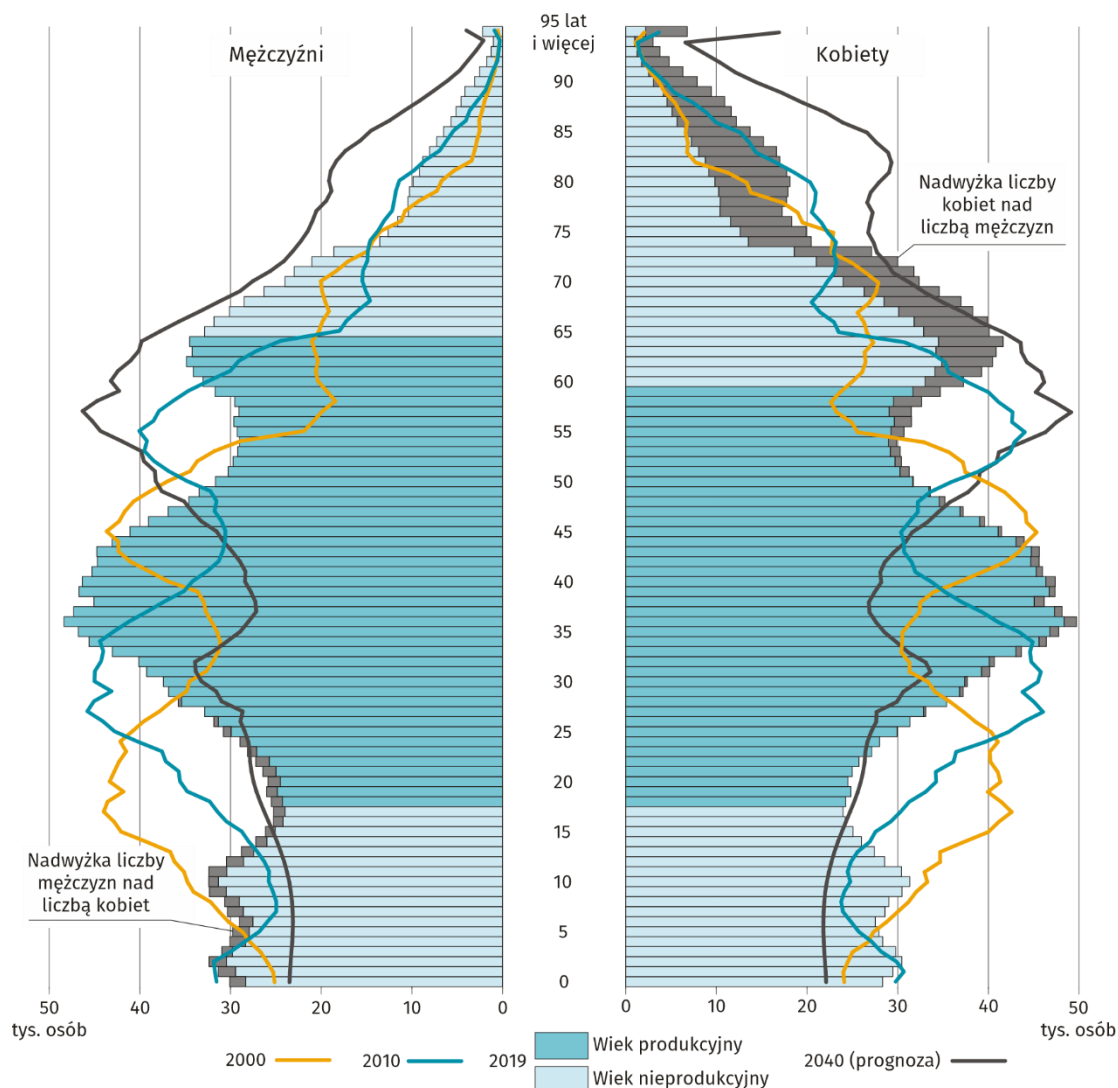
Wykres 10. Częstkowe współczynniki obciążenia demograficznego (stan w dniu 31 grudnia)

Pełną obserwację procesu starzenia się mieszkańców umożliwia analiza częściowych współczynników obciążenia demograficznego. W następstwie zmian struktury wieku ludności stosunek liczby ludności w wieku poprodukcyjnym w odniesieniu do ludności w wieku produkcyjnym w województwie ogółem wzrósł z 27,1 w 2000 r. do 37,0 w 2019 r. (o 9,9 pkt.), a stosunek ludności w wieku przedprodukcyjnym zmniejszył się z 37,6 do 32,6 (o 5,0 pkt.). W miastach większe natężenie zmian dotyczyło obciążenia ludnością w wieku poprodukcyjnym, gdzie współczynnik wzrósł o 14,8 pkt. (z 25,5 do 40,3). Na wsi natomiast odnotowano znaczny spadek wartości współczynnika obciążenia ludnością w wieku przedprodukcyjnym – o 15,6 pkt. (z 48,6 do 33,0).

Proces starzenia został przyspieszony przez wkraczanie w wiek starości pokolenia powojennego wyżu demograficznego z lat 50. ubiegłego wieku. Wyż ten nazwany kompensacyjnym, spowodowany był przede wszystkim dążeniem do wyrównania strat wojennych.

Wykres 11. Ludność według płci i wieku (stan w dniu 31 grudnia)

Na podstawie opisanych procesów można zaobserwować stopniową zmianę kształtu piramidy wieku i płci dla mieszkańców Mazowsza. Zmiany te polegają na kurczeniu się podstawy przy jednoczesnym rozszerzaniu się wierzchołka. Jest to zjawisko charakterystyczne dla dojrzałych społeczeństw.

W województwie mazowieckim istotny wpływ na proces starzenia się ludności ma także ruch wędrowny. W migracjach częściej uczestniczy ludność młodsza, dlatego też wpływa ona na odmłodzenie społeczności na terenach atrakcyjnych dla przyjeżdżających i starzenie się ludności obszarów, z których wyjeżdżają. Proces starzenia się mieszkańców Mazowsza jest spowalniany przez migracje ludności z innych województw i z zagranicy do Warszawy i ościennych powiatów.

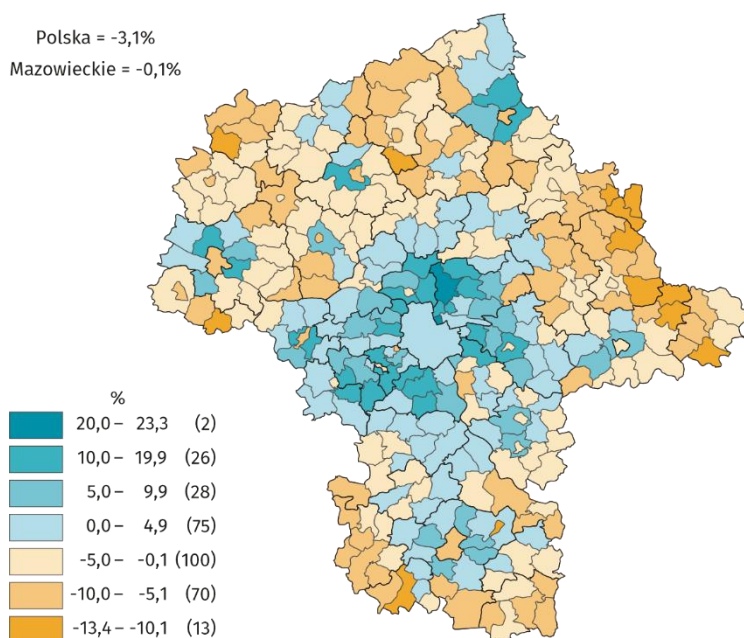
Prognozy zmian demograficznych

W województwie mazowieckim według stanu w końcu 2019 r. zamieszkiwało 5423,2 tys. osób. Zgodnie z wynikami długookresowej prognozy ludności opracowanej przez GUS¹ Mazowsze będzie powiększało liczbę mieszkańców do 2028 r., po tym okresie nastąpi spadek liczebności populacji. Ostatecznie przewiduje się, że w 2040 r. liczba mieszkańców nieznacznie się obniży (o 48,5 tys., tj. o 0,9%) w stosunku do obecnej wielkości. W każdym roku prognozy również przewiduje się, że liczba osób osiedlających się na Mazowszu będzie przewyższała liczbę osób opuszczających województwo.

Analizując zmiany w liczbie ludności w gminach można zauważyć duże zróżnicowanie przestrzenne przewidywanych zmian demograficznych. Zgodnie z założeniami ostatniej prognozy GUS² w 2030 r. spośród 314 gmin województwa mazowieckiego ubytek ludności będzie miał miejsce w 183 jednostkach, w tym w 83 wyniesie powyżej 5%, a w 13 powyżej 10%. Większość gmin, dla których przewidywany jest duży spadek ludności (powyżej 10%) znajduje się na obszarach położonych peryferyjnie w stosunku do centrum regionu. Podkreślić należy, że ubytek ludności wystąpi we wszystkich miastach subregionalnych, z wyjątkiem Warszawy.

Relatywnie dobrą sytuacją demograficzną będą charakteryzować się gminy zlokalizowane w centrum regionu oraz położone w bezpośrednim sąsiedztwie miast subregionalnych. Ma to związek z procesami suburbanizacji. Największy, ponad 20% wzrost liczby ludności wystąpi w gminach podwarszawskich: Radzymin i Żąbki.

Mapa 9. Zmiana liczby ludności w latach 2019–2030 (stan w dniu 31 grudnia)

Wyniki prognoz wskazują, że w województwie mazowieckim poważnym zmianom ulegnie struktura ludności według wieku. Nastąpi pogłębienie procesu starzenia się społeczeństwa. Do 2040 r. wystąpi znaczne zmniejszenie liczby dzieci (0–14 lat) i osób w wieku 15–64 lat, zaś zwiększy się liczba osób starszych. W stosunku do 2019 r. ubytek dzieci szacowany jest na 205,1 tys., co stanowi spadek o 23,0%. Liczba osób w wieku 15–64 lat zmniejszy o 204,8 tys. (o 5,8%). Do 2040 r. spodziewany jest wzrost liczby osób starszych o 361,4 tys. (o 36,7%).

Wskaźnik starości demograficznej określający udział osób starszych (razem mężczyźni i kobiety w wieku 65 lat i więcej) w ogólnej liczbie ludności zwiększy się w latach 2019–2040 z 18,1% do 25%.

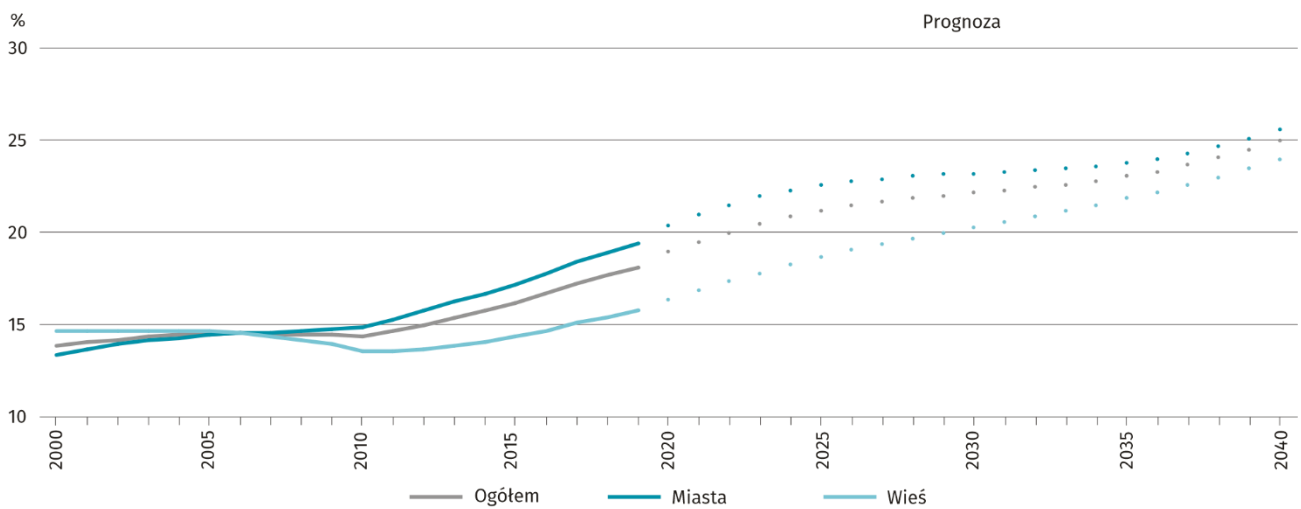
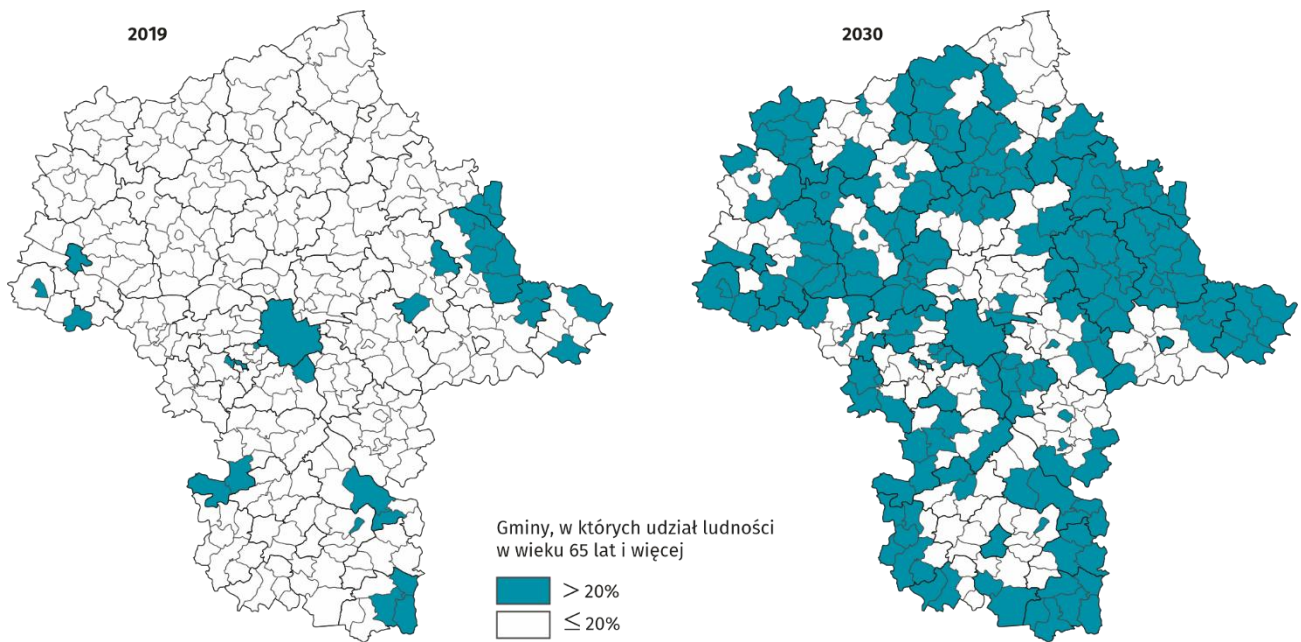
W układzie gmin w 2019 r. odsetek osób w wieku 65 lat i więcej był wyższy niż 20% w 29 jednostkach (9,2% wszystkich gmin Mazowsza). Natomiast w 2030 r. gmin z udziałem osób starszych przekraczającym 20% będzie już 191 (60,1% ogółu).

Postępujący proces starzenia się mieszkańców będzie miał swoje odzwierciedlenie we wzroście mediany wieku. W 2019 r. mediana wieku mężczyzn wynosiła 39,3 lat, a kobiet – 42,4 lat. Prognozuje się, że w roku 2040 wynosić będzie dla mężczyzn 47,1 lat, dla kobiet 51,3 lat.

¹ Prognoza ludności na lata 2014–2050 (2014), Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.

² Prognoza ludności gmin na lata 2017–2030 (2017), Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.

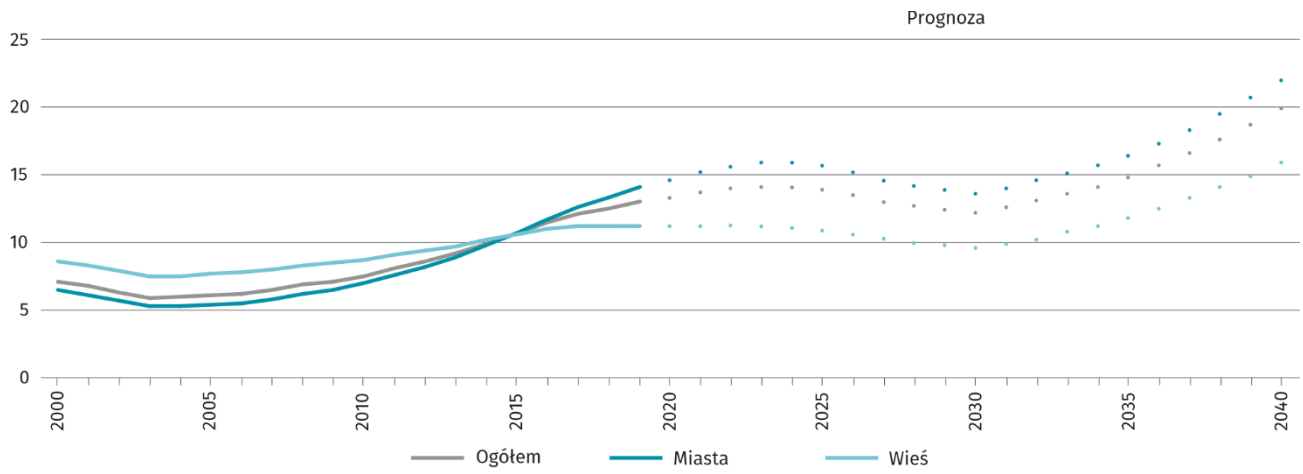
Mapa 10. Gminy, w których odsetek ludności w wieku 65 lat i więcej przekracza 20% (stan w dniu 31 grudnia)

Wykres 12. Wskaźnik starości demograficznej (stan w dniu 31 grudnia)

Istotnym zjawiskiem będzie również podwójne starzenie się ludności tj. wzrost odsetka ludności w wieku 80 lat i więcej wśród osób starszych. W 2019 r. udział tych osób w populacji 65+ wynosił 26,0%, a w 2040 r. wzrośnie do 36,3%. Liczebność populacji osób w wieku 80 lat i więcej w analizowanym okresie zwiększy się prawie dwukrotnie. Tak duży wzrost liczby osób w najstarszej grupie wiekowej sprawi, że wzrośnie obciążenie dzieci w późnym wieku produkcyjnym rodzicami będącymi w górnej granicy wiekowej. Wskaźnik wsparcia międzypokoleniowego (określający liczbę osób w wieku 85 lat i starszych na 100 osób w wieku 50–64 lata) wynoszący w 2019 r. 13 osób, w 2040 r. zwiększy się do 20.

Wykres 13. Wskaźnik wsparcia międzypokoleniowego (stan w dniu 31 grudnia)

Opracowanie merytoryczne

Urząd Statystyczny w Warszawie
Dyrektor Zofia Kozłowska

ul. 1 Sierpnia 21

02-134 Warszawa

Kontakt:

tel.: 22 464 23 15

faks: 22 846 76 67

e-mail: SekretariatUSWAW@stat.gov.pl

warszawa.stat.gov.pl

[@Warszawa_STAT](https://twitter.com/Warszawa_STAT)

Powiązane opracowania

[Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2019 r. Stan w dniu 31 XII](#)

[Prognoza ludności gmin na lata 2017-2030 \(opracowanie eksperymentalne\)](#)

[Trwanie życia w 2018 r.](#)

[Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004-2018](#)

[Stan i ruch naturalny ludności w województwie mazowieckim w 2019 r.](#)

[Sytuacja demograficzna województwa mazowieckiego w 2019 r.](#)

[Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa mazowieckiego 2020](#)

Temat dostępny w bazach danych

[Bank Danych Lokalnych \(BDL\)](#)

[Baza Demografia](#)

Ważniejsze pojęcia dostępne w słowniku

[Dzietność kobiet](#)

[Ludność](#)

[Mediana wieku](#)

[Migracje](#)

[Osoby starsze](#)

[Płodność kobiet](#)

[Prognoza ludności](#)

[Przyrost naturalny ludności](#)

[Ruch naturalny ludności](#)

[Starzenie się ludności](#)

W przypadku cytowania danych Głównego Urzędu Statystycznego prosimy o zamieszczenie informacji: „Źródło danych GUS”, a w przypadku publikowania obliczeń dokonanych na danych opublikowanych przez GUS prosimy o zamieszczenie informacji: „Opracowanie własne na podstawie danych GUS”.